

Примич Яна Юріївна
*студентка 2 курсу магістратури, педагогічного факультету,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Науковий керівник:
Красовська Ольга Олександрівна,
*д.п.н., професор кафедри теорії та методик початкової освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ДУСІ МИРОЛЮБНОСТІ ТА ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА» В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Питанням застосування гуманістичного підходу до проблеми виховання молодого покоління на ідеях миру та взаєморозуміння присвятили свої праці кращі світові та вітчизняні вчені. Серед українських педагогів, які присвятили цій проблемі свої дослідження слід виділити публікації А. Дем'янчука, С. Дем'янчука, М. Грушевського, В. Винниченка, М. Євтуха, В. Каразіна, В. Кременя, В. Лугового, А. Макаренка, С. Русової, О. Савченко, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, К. Ушинського. Цими і багатьма іншими відомими вченими обґрунтовано важливість поширення ідеї мирного співіснування народів, особливості виховання в душі миру та гуманізму дітей та молодих людей різних вікових груп, різноманітні методи, форми, засоби та підходи до проведення уроків, виховної та позашкільної роботи з питань миру. Однак, нині на нашій планеті все ще точаться братовбивчі війни, які кожного дня забирають десятки, сотні, а то й тисячі людських життів. Зазначене визначило актуальність нашого дослідження.

Феномен миролубної та гуманної особистості характеризується вченими, як процес виникнення чутливості до проблеми, відчуття дефіциту або дисгармоній наявних знань, визначення проблеми і пошук шляхів її розв'язання. Аналіз наукових праць у галузі мистецької освіти вітчизняних вчених С. Коновець, Л. Масол, В. Орлова, О. Отич, Г. Падалки, О. Рудницької, Л. Хомич дає змогу серед багатьох особистісних якостей толерантної особистості визначити такі, як: прагнення до пізнання; уміння використовувати досвід інших; спроможність бачити сутність явищ; уміння узагальнювати та аналізувати сприйняте; оригінальність мислення; наявність антиципації (передбачення); розкріпачення підсвідомості; використання нових, нерідко незвичайних асоціацій; здібності до творчих перетворень; імпровізування у процесі творчого самовираження.

Проблему формування миротворчого світогляду досліджував видатний педагог, доктор педагогічних наук С. Дем'янчук, якого по праву можна назвати основоположником педагогіки миру. Він створив наукову школу педагогіки миру. Під його керівництвом захищено низку дисертацій, присвячених

вихованню підростаючого покоління на різних вікових етапах розвитку особистості [3, с. 19]. С. Дем'янчук під вихованням у дусі миру розумів нові підходи до виховання в дітей почуття взаєморозуміння, довіри і дружби між народами світу, прилучення школярів до знань, необхідних їм для вивчення психологічних механізмів, які працюють на війну і проти війни, аналіз ворожнечі між окремими державами. Виховання в дусі миру охоплює всі прошарки населення в нашій країні: дошкільні заклади, загальноосвітні заклади, заклади вищої освіти, сім'ю, громадські організації тощо. У такій важливій справі використовується цілий арсенал засобів впливу: телебачення, кіно, інтернет, книги.

Грунтовний аналіз наукових та науково-методичних праць вище зазначених авторів дозволяє зробити висновок, що розробка проблематики формування миролюбної та гуманної особистості має місце в сучасній педагогічній науці, а вивчення теоретичних та методичних аспектів використання педагогічних технологій виховання молодших школярів у дусі миру і гуманізму на уроках «Мистецтва» в освітньому процесі початкової школи не набуло належного висвітлення.

Віковий період розвитку дитини молодшого шкільного віку – від 6 (7) років до 10 (11) років. У психолого-педагогічній літературі його вважають сенситивним для активного морального розвитку особистості, психічних пізнавальних процесів, емоційно-почуттєвої та мотиваційно-ціннісної сфер. Цей період у житті дитини був виділений історично як важливий та відразу став предметом досліджень українських та зарубіжних психологів, педагогів.

Особливості виховання дітей молодшого шкільного віку розглядалися в працях І. Бежа, Л. Коваль, О. Матвієнко, О. Савченко, Н. Стаднік, І. Шапошнікової, Н. Шевченко. Згідно з дослідженнями Г. Шевцової, молодший шкільний вік дитини характеризується розвитком важливих психічних процесів: мислення, уваги, розвитком та формуванням мови, сприйняття, пам'яті, які починають набувати опосередкованого характеру, стають більш усвідомленими та вільними у виборі. Це перехідний період, коли дитина поєднує в собі риси дошкільного дитинства з особливостями школяра. Зазначені якості простежуються у поведінці й свідомості учнів у вигляді складних і суперечливих сполучень. Як будь-який перехідний стан, молодший шкільний вік визначається прихованими можливостями розвитку, які важливо виявляти та розвивати своєчасно [1, с. 135].

Молодший учень неусвідомлено, але міцно засвоює погляди, оцінки і навіть манеру поведінки оточуючих його людей, що можна стверджувати про дію механізму ідентифікації. За його допомогою у дитини формуються моральні риси характеру, поведінкові стереотипи і ціннісні орієнтації. Діти засвоюють соціально прийнятні способи задоволення своїх фізичних і духовних потреб. Закономірно, що, й інші лінії психічного розвитку, становлення моральної самосвідомості учнів безпосередньо пов'язані з основним видом діяльності дітей, тобто з навчальною діяльністю. Її провідна роль визначається тим, що в процесі становлення відбувається інтенсивне формування інтелектуальних і пізнавальних можливостей дитини, а також

опосередковується вся система взаємовідносин учня з однолітками, вчителями, батьками.

У молодшому шкільному віці завдяки визначенню моральних норм відбувається активне становлення регуляції дитиною власної поведінки. Регуляція моральної поведінки у цьому віці відбувається за трьома головними напрямками: перший – шляхом емоційно привабливого образу іншої людини, який виникає у молодших учнів як ідеал, еталон та взірць для наслідування; другий напрям – орієнтація у конкретній ситуації дій та оцінка значущості її елементів, які виступають у ролі факторів й визначають вибір певної форми поведінки. Третій – базується на уявленні про якості особистості як моральної норми, що вимагає її виконання й не передбачає відхилень від зовнішніх обставин, тобто у цьому випадку дитина стає суб'єктом моральної саморегуляції, а моральна поведінка набуває стійкого характеру.

Закріплення нормативного способу регуляції поведінки призводить до виникнення моральних якостей як новоутворень особистості молодшого учня. Умовами становлення кожного напрямку регуляції моральної поведінки є наявність позитивного емоційного ставлення дитини до відповідних зразків діяльності та рівнів розвитку моральної самосвідомості [1, с. 98]. Розвиток моральної самосвідомості, як зазначає у своїх працях І. Бех, активізує процес особистісного зростання людини. У структурі моральної самосвідомості І. Бех виділила когнітивну (моральні знання) та емоційно-ціннісну (моральні самооцінки, моральні самопочуття) складову, внутрішню роботу яких збалансовує моральна саморефлексія. На рівні поведінкової складової моральна самосвідомість проявляється в моральній регуляції та виконує функції координації, регуляції, керування, контролю, точніше, активізацію вільних дій [1, с. 102].

Найважливішим показником розвитку моральної свідомості у молодшому шкільному віці є виникнення рефлексивних процесів, зазначає М. Іванчук. Саме це утворення дозволяє дитині не лише сприймати оточуючий світ, але й знати, що вона пізнає, відчуває, спостерігає. У свідомості молодшого школяра відбувається конкретизація уявлень про себе, свою значущість, свої соціальні ролі, виокремлюються уявлення про характер відносин з оточуючими, усвідомлюється здатність до співробітництва з іншими, яка заснована на дотриманні моральних норм і правил. Діти набувають здатність координувати свою точку зору з думкою однолітків. На основі цих змін утворюються якісно нові відносини [5, с. 32].

Важливим чинником, що впливає на розвиток толерантності та миролюбності молодших учнів, є їх включення в освітнє середовище, як особливого соціального простору, для якого характерним є соціальна й культурна структурованість, наявність ключових осіб (педагогів, вихователів), значне зростання інформаційних потоків пізнавального й загальнокультурного характеру. Поведінку оточуючих людей молодший школяр починає пов'язувати з самооцінкою власних дій. Дитина оцінює свої вчинки у відповідності із засвоєними ним правилами, у своїх міркуваннях про інших людей вона починає надавати вагомого значення своїм власним критеріям. Як зазначає

М. Василюк, «з приходом до школи, дитина входить у систему взаємин між дітьми, які прийшли до школи з різним життєвим досвідом, багажем культури сім'ї, родини, етносу, релігії» [2, с. 10].

І. Казанжи зазначає, що «міжкультурна толерантність виявляється у молодших школярів у постійному дотриманні гуманістичних принципів, норм і вимог у взаєминах із людьми, визнанні потреб та інтересів іншої людини, її права на позитивне волевиявлення; орієнтації на позитивне в людях; здатності до морального вдосконалення; постійній спрямованості на іншу людину, повазі її гідності; доброзичливості, довірі; співчутті, доброті, своєчасній допомозі, доброчесності й милосерді» [6, с. 100].

За результатами вивчення наукових праць українських і зарубіжних учених та їх теоретичного аналізу можемо зробити припущення, що молодший шкільний вік, зумовлений віковими і психологічними особливостями у процесі загального розвитку дитини, є сприятливим періодом у розвитку міжкультурно толерантної особистості. Знання про міжкультурну толерантність, набуті учнями молодшого шкільного віку, допомагають переконувати їх у доцільності прийняття рішень і толерантних вчинків щодо іншої особистості, а також усвідомлено управляти власними емоціями. Довірливість, наслідування, авторитет учителя є психологічною основою для виховання міжкультурної толерантності. Слід зазначити, що процес формування міжкультурної толерантності у дітей молодшого шкільного віку не обмежується лише усвідомленням цих знань. Стимулом до прояву міжкультурної толерантної поведінки молодшого школяра стають набуті навички та вміння вести діалог, уважно вислуховувати різні думки, намагатися зрозуміти й прийняти позицію іншої людини такою, якою вона є.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. *Особистість на шляху до духовних цінностей* : монографія. Київ – Чернівці : «Букрек», 2018. 320 с
2. Василюк М. І. Виховання толерантності у молодших школярів засобами предмету "Музика" в умовах полікультурного простору. URL: http://archive.Nbuv.gov.ua/portal/natural/NVUu/Ped/2011_20/basilinka.pdf.
3. Дем'янчук А. С. Степан Якимович Дем'янчук - основоположник педагогіки миру. Вища освіта України (Додаток 1). Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології»: у 2 т. Т. 1. 2000. С. 19-22.
4. Дем'янчук С. Я. Зміст виховання учнів на ідеях миру. Матеріали міжнародної конференції «Педагогіка єдиного і цілісного миру». Рівне, 1995. С. 8-14.
5. Іванчук М. Г. Інтегративний характер формування моральних якостей молодшого школяра. *Педагогіка і психологія*. 2000. № 1. С. 66–72.
6. Казанжи І. В. Виховання толерантної поведінки учнів початкової школи. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". 2015. № 11. С. 7–10.